

**Pénzügyi Konferencia
(2005. november 16.)
Farkas István: Verseny a bankszektorban a PSZÁF szemszögéből
Az elhangzott előadás írásos változata**

Az előadás témája, a bankszektorban tapasztalható verseny alakulása, illetve a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete (továbbiakban: Felügyelet) ehhez való viszonyulása, stratégiája.

I. Szélesebb megközelítés – A magyar pénzügyi szektor

A bankszektor önmagában nehezen vizsgálható, hiszen nagyon körülményes, esetenként lehetetlen elkülöníteni és szerepük szerint szétbontani például a bankokat, biztosítókat, tőkepiaci szereplőket. Ennek elsődleges oka, hogy a termékek egyre szorosabban egymásra és egybeépülnek, példaként a hitel-biztosítás illetve betét-befektetési alap kombinációk említhetők. A szélesebb megközelítés szükségességének további oka, hogy a szolgáltatók csoportokat alkotnak. A magyar pénzügyi szektor több mint 80%-át, 20 pénzügyi csoport fedi le. Ehhez a 20 pénzügyi csoporthoz átlagosan több mint 10 pénzügyi intézet (bank, befektetési szolgáltató, biztosító, nyugdíjpénztár, lízingcég, faktoring cég, stb.) tartozik. Ebből következően is nehéz egy terméket egy intézményhez kapcsolni, sokszor csoporton belüli döntés kérdése az, hogy egy hasonló jellegű terméket melyik intézmény nyújtja. Ennek a ténynek óriási jelentősége van, hiszen ez egyfajta kockázati-transzfer lehetőséget is kínál. Tudnunk kell továbbá, – ha versenyről beszélünk – hogy minden olyan szereplő, amely engedély nélkül van jelen a piacon versenytorzító hatású, hiszen számos kötöttség (és persze költség nélkül) tevékenykedik. Csak szabályozott piac esetében lehet ezért tisztességes versenyről beszélni.

A magyar pénzügyi szektor szükségképpen nemzetközi, hiszen például a fizetési forgalom biztosítása levelező banki kapcsolatot tételez fel, ami más országban való, más devizanemben történő tranzakciót jelent. Az európai uniós tagság lehetőséget ad arra, hogy határon átnyúló szolgáltatást is kínálhasson a pénzintézet anélkül, hogy ehhez a fogadó ország engedélye kellene, hiszen ehhez csak regisztráltatni kell magát. A magyar piac sajátosan is nemzetközi, elsősorban a pénzügyi közvetítők tulajdonviszonyai, a belső piac mérete és a nemzetközi megtakarítások iránti igénye miatt.

II. Mi várható a pénzügyi piacon?

A pénzügyi piacon várható tendenciák az alábbi 6 pontban összegezhetők:

- 1. Pénzügyi vagyonosodás:** A Nemzetközi Valutaalap (IMF) 2003. évi jelentése szerint a világ országainak teljes GDP-jét 2001-re közel ötszörösen haladta meg a pénz és tőkepiacok kapitalizációja (mára ez az arány tovább nőtt). Ilyen méretben a kockázatok jelentősen nőttek. Leegyszerűsítve, ha minden olyan követelést lehívnának, ami ebben a rendszerben van, 5 évet kellene várni, hogy az összes ország „össze tudja rakni” a GDP-éből. Ennek is következménye, hogy csökken a pénzügyi kötelezettségek jövedelem-fedezettsége, nő a hitelezés kockázata, illetve a láncszerű kapcsolódások miatt növekszik a működési zavarok rendszerkockázata.
- 2. Technológiai fejlődés:** Ma a világon kb. 1,5 milliárd mobiltelefon- illetve kb. 800 millió internet előfizető van. Ebből közvetlenül adódik, hogy a nagyméretű közvetítés kényszere mellett, nagy mennyiségű adatnak bármely földrajzi helyszínek közötti valós idejű továbbításának a technikai lehetősége is adott. Az adatgyűjtés és adatfeldolgozás forradalmának következményeként (a) megújul a kockázat mérés és kezelés módszertana, (b) széleskörben elterjednek a nemzetközi pénzügyi műveletek, (c) a szofisztikáltabb, számtalan tényező hatását, nagyon nagy sokaságon, nagyon gyorsan vizsgáló modellek alapján új pénzügyi termékek jönnek létre illetve, (d) a termékek „célbajuttatásának” új csatornái alakulnak ki.
- 3. Növekvő szofisztikáció:** A technikai fejlődés következtében is, egyre bonyolultabb, kombinált termékek hozhatók létre, sőt megjelennek a pénzügyi és nem-pénzügyi termékek kombinációi is (pl. mobillal lehetséges parkolni, illetve mozijegyet vásárolni, vásárlói pontgyűjtő, „kamatozó” hűségkártyák). A pénzügyi piac termékei illetve intézményei egyre kevésbé köthetők szektorokhoz, a határok elmosódtak.
- 4. Változó szerkezet:** Jelentős a pénzügyi szolgáltatás szerkezetváltozása. Míg korábban egyértelműen a banki közvetítés dominált, mára a befektetési típusú szolgáltatások, főként az alapszerű vagyionkezelés, illetve az életbiztosítás aránya nő. Két nemzetközi példa is ezt szemlélteti: az Egyesült Államokban a hitelek aránya az 1990. évi 45%-ról 2000. év végére 35%-ra csökkent, míg a külföldi és egyéb értékpapír állomány aránya az időszak elejei 39%-ról 2000-re 55% -ra növekedett. Hazánkhoz sok szempontból is hasonlítható Portugáliában a hiteleszközök aránya 1990-ben még közel 90% volt, és a nemzetközi, egyéb befektetések aránya nem haladta meg a 9%-ot, ugyanez az arány 10 év múlva már 57-42%-ra módosult.

Magyarországon is jelenleg a pénzügyi tranzakciók 20-25%, nem banki közvetítésen megy keresztül.

5. **Intézményi koncentráció:** A méretgazdaságosságra való törekvés, a jelentős információstechnológiai igény, a nagy tőkekövetelmény illetve a nemzeti kereteket meghaladó terjeszkedési elvárásból következően megfigyelhető a tulajdonosi csoportok térnyerése. A csoportosodás egyben lehetőség a rugalmas tevékenységi szerkezet, a szinergiák, az új terjeszkedési stratégiák illetve a befektetett tőke felhasználásának optimalizálására is. A tőke és irányítási koncentráció felgyorsítja az egyre bonyolultabb, egymásra is épülő termékek, termékcsaládok kialakítását.
6. **Nemzetközi szolgáltatások:** Egyértelmű trendként figyelhető meg a nemzetközi pénzügyi szolgáltatások tömegessé válása. A valós idejű összeköttetést és nagy mennyiségű adatforgalmat lehetővé tevő informatikai és hírközlési eszközök következtében megszűnik a (nyitvatartási) idő és a fizikai határ fogalma. Bevezetésre kerül a határokon keresztül történő személy-, információ-, jövedelem- és tőkeáramlást lehetővé tevő, világméretű (kiemelten EU-konform) nemzeti szabályozás illetve szabványosított intézményrendszer.

III. A piaci verseny

Egyértelműen kijelenthető, hogy a magyar pénzügyi szektort az erőteljes verseny jellemzi, hiszen erőteljes a kínálat (ideértve a termékválasztékot illetve a szolgáltatók választékát is). A verseny azonban nem csak szektoron belül, hanem szektorok között is jellemző: verseng egymással a tőkepiac, a bankpiac, a biztosítási piac illetve a kollektív befektetési formák. Ezen túlmenően jelentkezik a gyakorlati kényelmi verseny is. Ma már nem engedheti meg egy pénzintézet sem, hogy elektronikus hozzáférési lehetőséget ne kínáljon (pl.: e-banking, mobil banking), ez természetesen árversenyt is jelent.

Nagyon nehéz bonyolult, összefüggő ügyben versenyről beszélni. Például a biztosítás és betét – mint versenyző termékek – összehasonlítása fontos, hogy korrekt és tisztességes legyen. Mi zavarja ezt? Elsősorban az információs egyenlőtlenség és az összehasonlíthatóság hiánya. Előbbi alatt a szolgáltatást/terméket nyújtó és a fogyasztó között meglévő információs „gap”-et értjük, amelyet a pénzügyi szofisztikáció növekedésével, az összetettebb termékek megjelenésével járó kockázatok felerősítenek. Az összehasonlíthatóság az azonos elvek, azonos módszerek szerinti összevethetőséget, különböző szektorok között is megköveteli.

IV. A Felügyelet stratégiai feladatai

A Felügyelet stratégiai feladatainak elemzését megelőzően érdemes megvizsgálni, hogy egyáltalán miből is adódik egy felügyelet létjogosultsága. A válasz abból a feltételezésből indul ki, hogy a társadalom azért áldoz pénzt egy ilyen intézmény működésére, hogy elkerülje a pénzügyi piacok működési zavarai következtében előálló társadalmi veszteséget. Amennyiben a Felügyelet megfelel ennek a feladatának, akkor indokolt a működtetésére erőforrásokat áldozni. A veszteségek csak részben közvetlen anyagi jellegűek (pl.: betét elvesztése) ennél lényegesebb a közvetett, bizalmi veszteségek, amelyek veszélyeztethetik a piac egészének működését.

A Felügyelet illetve a felügyelés stratégiai feladatai az alábbi főbb csapásirányok mentén határozhatók meg:

- 1. Reagálóképesség:** Az alkalmazkodás és a reagálás képessége azt jelenti, hogy a belátható piaci események nem érik a Felügyeletet váratlanul, és, hogy a hirtelen bekövetkező eseményekre erőforrásait és szakmai felkészültségét tekintve is gyorsan képes válaszolni. Ennek feltétele, hogy a Felügyelet alkalmas legyen a pénzügyi szektorok változásainak felismerésére, megértésére, folyamatos és rendszerszerű elemzésére
Az a cél, hogy a Felügyelet rendelkezzen a felügyelt piacok változásának dinamikájával azonos ütemű alkalmazkodásra való képességgel és készséggel.
- 2. Folyamatos és tartalmi felügyelet:** A valós tartalmak folyamatos felügyelete teremti meg azt a lehetőséget, hogy a készenléti állapot aktivizálható legyen. A piac tényleges folyamatainak naprakész ismerete nélkül ugyanis, csak a már bekövetkezett események regisztrálása, minősítése lehetséges de nincs azok befolyásolására, vagy megakadályozására mód. Ebből az következik, hogy a szolgáltatásnyújtók jogi konstrukción túlmutató, tartalmi elemzését kell elvégezni, s a tevékenység kockázatát a piacra, a fogyasztókra gyakorolt hatását teljes összefüggésében kell megítélni.
A működés középpontjába a pénzügyi piacok és tevékenységek valós tartalmának folyamatos felügyeletét kell állítani.
- 3. Szakmai összefüggések elemzése:** Az előzőekből következően a folyamatos, reakcióképes felügyelet legfontosabb tevékenysége sem lehet az utólagos ellenőrzés, hanem sokkal inkább a helyzetek, történések értékelése, az összefüggések elemzése, és ezek alapján a kockázatok (intézményre, piacra, tevékenységre gyakorolt lehetséges negatív hatások) megállapítása.

Határozott elmozdulásnak kell bekövetkeznie az ellenőrző, utólagos, alapvetően a jogszabályi megfeleltetést vizsgáló hatóságtól a szakmailag felkészült, a piaci folyamatok lényegi összefüggéseit átlátó, értő és előrelátó felügyelet irányába.

- 4. A Felügyelet és a felügyelés nemzetközi jellegének erősítése:** Az Európai Unió tagállamainak felügyeletei sajátos hálózatot, együttműködő struktúrát alkotnak. Ahogy a pénzügyi piacok nemzetközi működésének elengedhetetlen feltétele a szabványosítás, a felügyeletek számára - így a magyar felügyelet számára is – a nemzetközi alapelvek, szabványok alkalmazása elengedhetetlen. Ennek egyik eleme a tevékenység végzésére kidolgozott nemzetközi alapelvekhez (pl. BIS, IOSCO, IAIS stb. ajánlásokhoz) történő igazodás. A Felügyeletnek meghatározott időnként vizsgálnia és értékelnie kell az alapelvek teljesülését is.

A magyar felügyelésnek nemzetközivé kell válnia, s ezzel képesnek kell lennie a más, nemzetközileg elfogadott módszertanokat alkalmazó felügyeletekkel való együttműködésre is.

- 5. Az uniós szabályozás implementálása:** A felügyeleti eljárások egységesülése mellett az egységes európai piac szabályozása, harmonizálása is gyorsulni fog. A magyar felügyelet érdeke, hogy a hazai piac lehetőségei kiteljesedjenek, ami csak egy integrációra képes, tehát a szabályokat alkalmazó szolgáltatási hely kiépítésével lehetséges. Ez kettős követelményt jelent: aktív részvételt a szabályok kialakításában (nem csak a magyar szereplőket közvetlenül érintő elemek tekintetében), és az elfogadott szabályok minél gyorsabb és teljesebb körű bevezetésének elősegítését.

A Felügyeletnek fel kell készülni az Európai Unió belső piacának további egységesülésére, illetve a nemzeti szabályozások harmonizálására. Ezért a lehető leggyorsabban és a lehető legkevesebb kivétellel implementálni kell az uniós szabályozást, ideértve a felügyelet által kibocsátott ajánlásokra vonatkozó követelményt is.

- 6. A piac átláthatóbb működésének aktív befolyásolása:** Mivel a Felügyelet közvetlenül nem rendelkezik jogszabály-alkotási jogosultsággal, ezért a szabályozás egyéb eszközeivel kell a piaci szereplők befolyásolását megoldania. Az is igaz, hogy a piaci viszonyok gyors változása miatt a jogszabály-kezdeményezés, a jogi normák időigényes alkotása a piaci magatartások és folyamatok változtatásának gyakorta nem a leghatékonyabb módja. A Felügyeletnek ezért nagyobb hangsúlyt kell fektetnie a piaci önszabályozás és az együttműködés elősegítésére, illetve ajánlások közreadására. A Felügyelet szakmai tekintélyének növekedése, az azon alapuló, különböző formában megjelenő nem kötelező

iránymutatások az egyik leghatékonyabb módját jelenthetik a piac átláthatóbb működését elősegítő normaalkotásnak.

A Felügyeletnek a jogszabályok kezdeményezésén, azok passzív megfeleltetésének követelményén túlmenően, a piaci viszonyok átláthatóbb működésének aktív befolyásolójaként határozottan és időben kell fellépnie.

- 7. A prudenciális és a piac felügyelési tevékenység egyenértékűsége:** A pénzügyi piacok fejlődése, az egymáshoz közelítő, kombinálódó termékek gyakran más-más formában megjelenő kockázatokat jelentenek. A bonyolultság, az átláthatóság nehezedeése, a volumenek növekedése, illetve az idő és a tér kitárulása, a pénzügyi rendszer szürke zónáját is tágítja. A piac ilyen torzulásai azonban a szabályozott intézmények prudenciális kockázatait is növelik. Ezért a két tevékenység egyenrangúsága kiemelt jelentőségű. Még ennél is fontosabb azonban a két felügyeleti ág együttműködése, szoros és hatékony összedolgozása. A felügyeleti munkának mindkét esetben lényeges része a folyamatos elemzési tevékenység, illetve a két terület közötti összefüggések feltárása, továbbá a piac felügyeletében szerepet vállaló más hatóságokkal való szoros együttműködés.

A pénzügyi intézmények biztonságos működésére vonatkozó (prudenciális) felügyeletnek, illetve a piaci tevékenység és viselkedés felügyeletének egyenlő fontosságúakká kell válniuk.

- 8. A stratégiai céloknak megfelelő erőforrás-felhasználás:** Az erőforrások allokációja nem pusztán a pénzügyi keretek takarékos felhasználását jelenti. A Felügyelet erőforrásai ugyanis a szakmai tudás, az elemző, kockázatértékelő kapacitás, a helyszíni vizsgálatokra fordítható idő. Az ezekkel való hatékony gazdálkodás pedig a valós kockázatokhoz igazodó feladatvállalást, a tudatos, felelősségvállalással járó súlyozást is elkerülhetetlenné teszi. A hatékonyság tehát nem csupán az ésszerűen takarékos gazdálkodást, hanem a stratégiai céloknak leginkább megfelelő szervezeti keretek és felhasználási módok kialakítását is megköveteli.

A személyi és pénzügyi erőforrásokat elsődlegesen a stratégiai célok teljesítéséhez lehet és kell felhasználni.

A „Hatékony felügyelet” stratégiájának megfogalmazásával az volt a szándékunk, hogy a Felügyelet felkészült legyen a belátható változásokra és rendelkezzen a beláthatatlan változásokra való reagálás képességével.